

FEINA MÚSICA 1B I 1D

A classe s'estaven acabant els temes que fan referència a les agrupacions instrumentals. Ja esteu fent el resum que forma part de tot l'any. Si algú ha faltat els darrers dies o no el té, adjunto la informació que us servirà per acabar el resum.

Un cop acabat el resum, heu de fer el qüestionari sobre el tema, que parla de les agrupacions instrumentals.

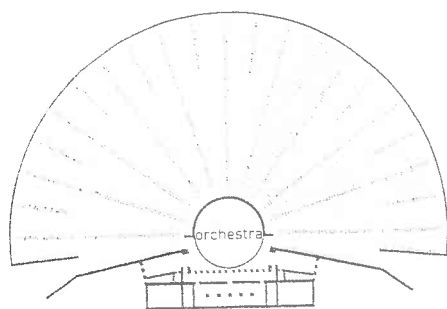
També us adjunto el següent tema, que tracta de les formes musicals. Heu de fer el resum i adjuntar-lo al dossier.

2. Les agrupacions orquestrals

Al llarg de la història de la música occidental, els compositors han necessitat **agrupacions instrumentals** per interpretar les seves obres. Al principi, pocs instruments formaven aquestes agrupacions, que normalment eren de la mateixa família. Amb el temps i segons les necessitats expressives del compositor, el cercle es va ampliar en nombre i varietat d'instruments. D'aquesta manera, en una mateixa obra podien coexistir instruments de famílies diferents.

L'**orquestra** és una de les agrupacions més comunes i evolucionades. La paraula *orquestra* té el seu origen en el teatre grec, ja que l'*orchestra* era l'espai on es narrava l'acció entre l'escena i el cor (vegeu la imatge de l'esquerra). El concepte d'orquestra neix durant el barroc (segle XVII), però és al llarg del classicisme (segle XVIII) que es consolida de manera més o menys definitiva.

Actualment, l'orquestra és un conjunt d'instruments agrupats per famílies. Quan una orquestra interpreta les diferents parts d'una obra ho fa de manera coral, és a dir, a cada veu li correspon més d'un instrumentista. D'aquesta manera, una família d'instruments toca la melodia, una altra, la segona melodia, una altra fa l'harmonia, una altra interpreta el ritme, etc. Així, tot el conjunt, anomenat *orquestra simfònica*, funciona com si fos un sol instrument.

Recreació del teatre grec de Siracusa. La paraula *orquestra* té el seu origen en aquestes construccions.

àudio

Escolta un fragment interpretat per una orquestra de corda.

L'**orquestra de corda** va néixer al segle XVIII. Està formada per catorze o quinze músics que toquen violins, violes, violoncel·ls, contrabaix i clavicèmbal.

àudio

Escolta dos fragments. El primer l'interpreta una orquestra de mitjan segle XVIII, i el segon, una de finals del segle XIX.

L'**orquestra simfònica** va néixer al segle XVIII. La formen instruments de corda fregada, aeròfons, membranòfons i idiòfons.

2.1 L'orquestra de corda

L'orquestra de corda va néixer durant el barroc. La formen catorze o quinze músics que toquen el violí, la viola, el violoncel, el contrabaix i el clavicèmbal. De vegades també s'hi incorpora algun instrument aeròfon com a solista (una flauta travessera, un oboè, una trompeta *piccolo*, etc.). Hi ha obres per a orquestra de corda que incorporen la percussió i en què es reforcen els moments més àlgids amb les timbales.

2.2 L'orquestra simfònica

L'orquestra simfònica neix al segle XVIII durant el període clàssic. Al principi, estava formada per instruments cordòfons, sobretot de corda fregada, més algun instrument aeròfon de vent-fusta (oboè) i vent-metall (trompes), o membranòfon (timbales). Al llarg de la història, els instruments s'han anat ampliant en quantitat i varietat. La seva col·locació a l'escenari es fa segons principis d'equilibri tímbric i sonor.

Així doncs, els criteris de col·locació més generals de l'orquestra simfònica són aquests:

- Agrupar els instruments de mateixa sonoritat.
- Allunyar del públic els instruments de so més potent.
- Separar i contrastar els aguts i els greus.

2.3 La banda de música

L'origen de les bandes de música es remunta a l'antiguitat i està relacionat, bàsicament, amb situacions bèl·liques. Les bandes de música han subsistit al llarg de la història per la simplicitat dels seus instruments. Solen ser aeròfons (vent-fusta i vent-metall), membranòfons i idiòfons. Al segle XIX, gràcies a l'evolució dels instruments aeròfons, s'aconsegueix millorar la qualitat musical de les bandes. Per això proliferen les bandes militars, les bandes municipals i les privades. En terres valencianes és on hi ha més tradició de bandes de música, de manera que és molt freqüent, al nostre país, trobar músics de vent d'origen valencià.

àudio

Escolta un fragment interpretat per una banda.

La **banda** és una agrupació musical molt antiga. Està formada per instruments aeròfons, membranòfons i idiòfons.

activitats

4. Escolta la interpretació de les tres partitures següents. Per a quina agrupació diries que està escrita cada una? Raona-ho.

orquestra de corda	orquestra simfònica	banda de música

àudio ▶ «La mort d'Ase», de «Peer Gynt» d'E. Grieg

àudio ▶ *Pompa i Circumstància*, d'E. Elgar

àudio ▶ *El gato montés*, de M. Penella

clip ▶ 5. Escriu els instruments següents a cadascuna de les partitures. Recorda que els instruments van agrupats per famílies i de dalt a baix van per ordre de tessitura, d'agut a greu.

- a Violoncel, violí II, violí I, viola i contrabaix.
- b Trombó 1, 2 i 3, clarinet en B 1 i 2, percussió, violoncel, trompa en F 1, 2, 3 i 4, flauta 1 i 2, fagot, oboè 1 i 2, violí II, viola, tuba, trompeta en B 1 i 2, timbales, violí I, i contrabaix.
- c Saxo alto 1r i 2n, flauta, oboè, petit clarinet (requint), trombó 1r, 2n i 3r, saxo baríton, clarinet solista, trompa, 1r clarinet, 2n clarinet, trompeta 1a i 2a, tuba, plats i gran caixa, saxo tenor, caixa alta.

àudio ▶ **Death of Asse**
Peer Gynt Suite Nº 1, op. 46
Edvard Grieg (1843-1907)

àudio ▶ **Pompas y Circunstancias**
E. Elgar/arr. Merle J. Isaac

àudio ▶ **El Gato Montés**
Pasodoble torero
Manuel Penella (1850-1979)

Quartet de corda.

2. Els grups de cambra

En una reunió d'amics o en un programa de debat es produeix un diàleg en què tots els participants tenen la possibilitat d'intervenir. Cadascú hi diu la seva, i entre tots formen el tema del diàleg o del debat.

En música passa una cosa semblant: quan un nombre reduït d'instrumentistes –entre dos i quinze, aproximadament– es reuneix per interpretar una obra musical, formen un **grup de cambra**. Tots els instruments que integren el grup de cambra actuen com si fossin solistes. Cada músic interpreta una part diferent de la resta, i entre tots formen el diàleg musical.

grups de cambra més comuns			
duet	piano instrument aeròfon o cordòfon	quintet (de corda)	violí, violí, viola, violoncel/viola, violoncel
trio	piano, violí, violoncel	quintet (de vent-fusta)	flauta, oboè, trompa, clarinet, fagot
quartet (de corda)	violí, violí, viola, violoncel	quintet (de vent-metall)	trompeta, trompeta, trompa, trombó, tuba

L'expressió *de cambra* (*da cambra*) prové del segle XVII. En aquesta època els grups de cambra actuaven en petites sales o als salons dels palaus. Els músics, professionals o aficionats, es reunien per interpretar música sense la necessitat de recórrer a grans sales de concerts. Aquestes reunions constituïen tant un fet musical com social.

Durant el segle XIX, a finals del classicisme i en ple romanticisme, les dificultats tècniques de la partitura augmenten i calen músics professionals per poder-la interpretar. A continuació veurem els grups de cambra més habituals.

2.1 Duets i trios

Hi ha diverses combinacions d'instruments aptes per formar duets i trios. Els instruments que habitualment formen el duet són el piano i un instrument aeròfon o cordòfon. El trio més característic i per al qual estan escrites la majoria de les composicions és el de corda. Els seus components són un piano, un violí i un violoncel.

Els **grups de cambra** reben noms diferents segons els instruments que els formen: duet, trio, quartet, quintet i altres formacions, des del sextet fins al nonet.

àudio

Escolta un fragment interpretat per un duet (piano i violí)

àudio

Escolta un fragment interpretat per un trio (piano, violí i violoncel).

2.2 Quartets i quintets

Es poden fer diverses combinacions d'instruments per formar quartets i quintets. No obstant això, la combinació predilecta de molts compositors és el quartet de corda format per dos violins, una viola i un violoncel. Aquesta formació neix i es consolida en l'època clàssica, en el segle XVIII, gràcies a l'obra de J. Haydn.

De l'ampliació del quartet sorgeix el quintet de corda format per dos violins, dues violes i un violoncel, o bé, dos violins, una viola i dos violoncels.

També hi ha agrupacions de quintets de vent-fusta i vent-metall. Els de vent-fusta estan formats normalment per una flauta, un oboè, una trompa, un clarinet i un fagot. Els quintets de vent-metall, els formen dues trompetes, una trompa, un trombó i una tuba, o una trompeta, una trompa, dos trombons i una tuba.

2.3 Altres formacions

Al llarg de la història, els compositors han fet servir diverses formacions instrumentals per expressar-se. Aquestes formacions van des del sextet (sis intèrprets) fins al nonet (nou intèrprets) segons el nombre d'instruments que hi participen.

àudio

Escolta un fragment interpretat per un quartet de corda.

àudio

Escolta un fragment interpretat per un quintet format per dues trompetes, una trompa, un trombó i una tuba.

àudio

Escolta un fragment interpretat per un septet.

activitats

7. Escolta els fragments musicals següents. Sabries dir quina de les obres no la interpreta un grup de cambra?

▶ àudio *Estudi Op. 10, núm. 1*, de F. Chopin

▶ àudio Tercer moviment de la *Sonata primavera*, de L. V. Beethoven

8. Quina formació els interpreta?

banda de música

piano

orquestra simfònica

- ▶ àudio 9. Escolta el fragment musical següent i assenyala la formació que l'interpreta.

piano i violí

quartet de corda

quintet de vent-fusta

10. Quins instruments formen el quintet de vent-metall? Assenyala la formació correcta.

flauta travessera

trompeta

trompeta

saxo

trompeta

saxo

trompeta

trompa

trombó

trombó

trombó

trombó

tuba

tuba

tuba

Examen
Agrupaciones orquestales

1. ¿Cuál es el origen de la palabra *orquesta*?
2. ¿Durante qué siglo nació la orquesta?
3. ¿Cómo se llama a esa etapa artística en la que nació la orquesta?
3. ¿Durante qué siglo se consolida la orquesta?
4. ¿Cómo se llama a esa etapa artística en la que se consolida la orquesta?
5. ¿De cuántos músicos está formada la orquesta de cuerda?
6. ¿Cuáles son los tres principales criterios para colocar a los diferentes músicos de una orquesta?
7. ¿Qué familia de instrumentos no encontraremos en una banda de música?
8. ¿De dónde viene la expresión, música de cámara?

9.

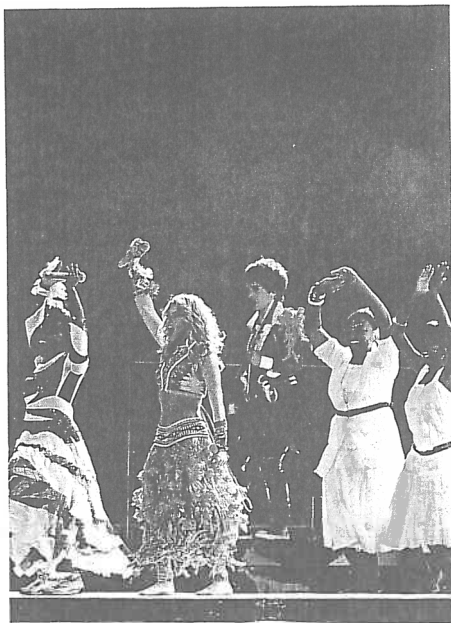
Los grupos de cámara más habituales
--

Duo		Quinteto (de cuerda)	
Trío		Quinteto (de viento madera)	
Cuarteto (de cuerda)		Quinteto (de viento metal)	

10. ¿Cuántos músicos pueden formar, como máximo un grupo de cámara?

11. ¿Cómo se llama esa agrupación de cámara?

12. ¿A partir de cuántos músicos se puede hablar de orquesta?

Waka Waka va ser la cançó oficial de la Copa Mundial de Futbol del 2010, celebrada a Sud-àfrica. La repetició del tema principal dona unitat a l'obra:

*Samina mina, eh! eh!
waka waka, eh! eh!
samina mina Zangalewa
perquè això és l'Àfrica.*

Les **repeticions** i els **contrastos** melòdics determinen la forma d'una composició. Les formes musicals simples poden ser:

- **binàries** (dues frases que es repeteixen o es contrasten).
- **ternàries** (tres frases que es repeteixen o es contrasten).

3. Les formes musicals

Podem distingir una església d'un palau o d'una escola per les característiques estructurals de cada edifici. Les obres musicals també tenen una estructura o forma que ens permet conèixer-ne les característiques. En les composicions musicals, la forma normalment és determinada per les **repeticions** i els **contrastos** melòdics.

A cadascuna de les frases de la melodia –com a mínim de vuit compassos–, se li assigna una lletra de l'abecedari (A, B, C...). Si hi ha una **repetició** literal d'una frase, s'anomena amb la mateixa lletra; si hi ha una lleugera variació, es fa servir la mateixa lletra i un apòstrof ('). Per exemple, la frase A' (A prima) és una variació de la frase A. Si, per contra, la frase que segueix és del tot diferent a les frases anteriors (**contrast**), agafarem la lletra següent de l'abecedari per donar-hi nom.

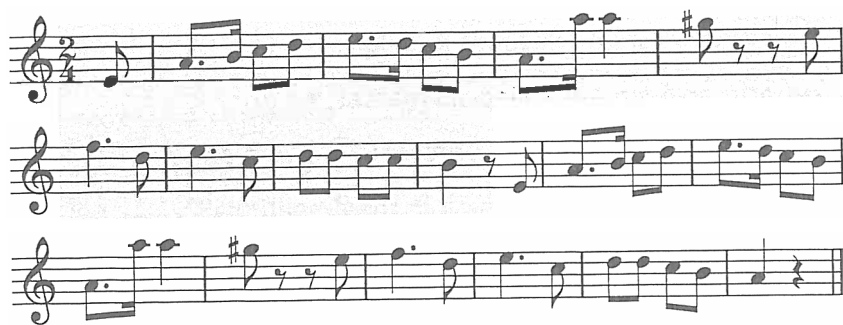
Ara presentarem les **formes musicals simples** més característiques. També es basen en les repeticions i els contrastos de les melodies.

3.1 Forma binària

Quan una obra musical té dues frases, diem que és una forma binària. Les frases poden ser semblants o del tot diferents.

A continuació us mostrem possibles combinacions amb les lletres corresponents (A i B).

Escrivim A-A' quan les dues frases són pràcticament iguals: la segona frase presenta alguna petita diferència respecte de la primera.

Escrivim A-B quan les dues frases són del tot diferents.

àudio

Escolta el fragment següent, que té forma binària A-B.

3.2 Forma ternària

Quan una obra musical té tres frases, diem que és una forma ternària. La combinació de les dues primeres respon a les formes binàries que ja coneixes. La tercera és una ampliació que pot ser una repetició més o menys exacta d'una de les dues frases anteriors (A, A', B o B') o una frase nova que, d'acord amb l'ordre alfabètic, es dirà C. Malgrat que hi ha diverses combinacions, les més representatives són:

A-A'-B / A-B-A o A-B-A' / A-B-B' / A-B-C

Una de les formes més utilitzades és A-B-A', i s'anomena *lied* o cançó.

Escolta el fragment següent, que té forma de *lied* A-B-A'

Händel va compondre nombroses àries *da capo*, de forma ternària, com les que formen part del *Messiah*, una de les seves obres més conegudes.

activitats

7. Fixa't en aquests tres fragments de tres frases musicals.

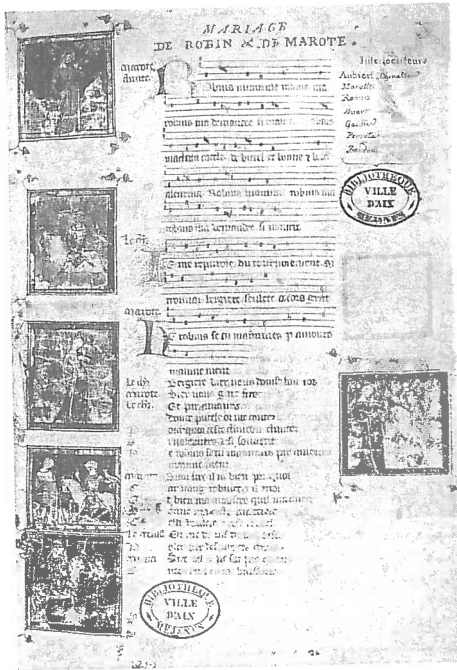

a Escribeu dues formes musicals binàries i dues de ternàries a partir de les propostes següents. Si trieu les frases A' o B', hauràs de canviar algunes notes o figures rítmiques. Escribeu la forma que has triat amb les lletres corresponents de l'abecedari.

forma binària	forma ternària	forma binària	forma ternària
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

b Finalment, escriu en el programa MuseScore les notes de les formes musicals següents amb els tres fragments proposats anteriorment i escolta-les.

A-B-A   A-B-B'   A-B-A'   A-A'

Manuscrit de la *Boda de Robin i Marion*, d'Adam de la Halle. Aquesta obra del segle XIV és un interludi amb forma de rondó.

2. Formes musicals (I)

Recorda que les obres musicals tenen una estructura o forma que ens permet saber les característiques. Els principals procediments formals que han fet servir els compositors occidentals al llarg de la història són: repeticions, contrastos, variacions, desenvolupament dels temes i imitacions.

S'utilitza la mateixa nomenclatura que en les formes simples –vegeu la unitat 8–. Es fan servir les lletres de l'abecedari (A, B, C, etc.) i en cas que hi hagi una repetició amb una petita variació, fem servir la mateixa lletra amb un apòstrof, que s'anomena *prima* (').

2.1 La forma rondó

La forma rondó va emergir en l'època de l'Ars Nova (segle XIV). Posteriorment, els compositors hi han recorregut sovint per compondre música instrumental. La forma rondó es caracteritza per la repetició i el contrast. Bàsicament, consisteix a intercalar un tema principal, la **tornada** (A), amb un tema o més, les estrofes (B, C, etc.). Et presentem les estructures més comunes de la forma rondó:

- A-B-A-B-A, si hi intercalem un tema diferent de la tornada (B).
- A-B-A-C-A, si hi intercalem dos temes diferents de la tornada (B i C).

També hi ha rondós de set seccions. El més freqüent és A-B-A-C-A-B-A. En podem trobar en els moviments de les grans obres del classicisme i del romanticisme.

A clip

B

C

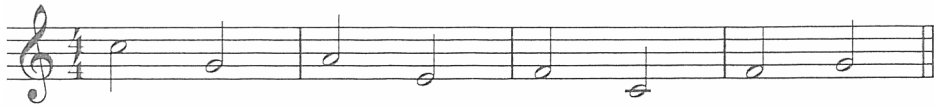
àudio

Escolta el fragment següent. És una forma rondó (A-B-A-C-A).

2.2 El tema amb variacions

Un dels recursos compositius més antics de la història de la música és la variació. Al segle XVI ja es feia servir aquesta tècnica per compondre peces com la *xacona*, la *passacaglia* i repeticions de danses ornamentades anomenades *dobles*. De vegades els músics improvisaven sobre un mateix baix, altres vegades eren els compositors qui, de manera més organitzada, ho escrivien en una partitura.

A partir del classicisme (segle XVIII), el tema amb variacions s'exposa a partir d'una petita idea amb alguna característica fàcil de recordar. El compositor repeteix el tema tantes vegades com vol, però el transforma i en modifica elements (melodia, ritme, harmonia, timbre, textura, mètrica, articulació, tempo, etc.).

Cànon de Pachelbel amb el baix obstinat.

Fi

D.C.

Melodia popular que W. A. Mozart va fer servir per compondre un tema amb variacions per a piano.

àudio

Escolta aquest fragment. Pertany a la forma del tema amb variacions. És del segle XVII.

àudio

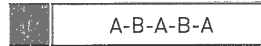
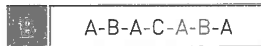
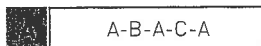

Escolta aquest fragment. Pertany a la forma del tema amb variacions. És del segle XVIII.

El rondó i el tema amb variacions són dues formes musicals presents en tota la història de la música. El **rondó** pot tenir dos o tres temes de cinc o set seccions. El **tema amb variacions** sovint té una melodia curta seguida per unes repeticions amb elements modificats.

activitats

- Inventa tres frases amb contrastos rítmics i melòdics de vuit compassos cada una. Pensa en una dificultat que et vegis amb cor d'interpretar i escriu-la en el programa MuseScore. Amb les frases anteriors, fes alguna de les propostes següents.

- Observa les dues partitures. Senyala les nou variacions que hi ha a la segona respecte de la primera. Digues quins elements estan modificats (melodia, ritme, harmonia, dinàmica, tempo, mètrica, etc.).

àudio

- Escolta el tema i dues variacions d'*Ah! Vous dirai-je, maman*, de W. A. Mozart. Digues quin element (melodia, ritme, harmonia, timbre, textura, mètrica, articulació, tempo, etc.) ha modificat el compositor en cadascuna de les variacions.

àudio

Escolta els fragments declamats de manera esglaonada. Escolta la paraula *canta* i fixa't com destaca entre les altres paraules. Aquesta paraula és present en tots tres fragments.

2. Formes musicals (II)

2.1 Forma fuga

Llegeix els fragments següents. Corresponen a poemes d'Antonio Machado.

Canciones

Canta, canta en claro ritmo, el almendro en verde rama y el doble sauce del río.

Soledades a un maestro

En su claro verso se canta y medita sin grito ni ceño.

De mi cartera

Canto y cuento es la poesía. Se canta una viva historia, contando su melodía.

àudio

Escolta un fragment de la Fuga en *si b M*, núm. 21, de J. S. Bach. Segueix-la a la partitura.

Amb la forma **fuga** passa una cosa semblant. Normalment, una fuga és una obra instrumental d'un sol moviment i de textura contrapuntística. El compositor fa servir un tema principal que es pot sentir al llarg de tota la composició i a altures diferents. És una de les formes més complexes de la història de la música. El seu moment àlgid el trobem al segle XVIII amb J. S. Bach.

La fuga és una forma musical de l'època barroca. Les seves característiques són: textura contrapuntística, tècnica imitativa i instrumental.

2.2 Forma sonata

Durant el segle XVI, a la majoria d'obres compostes per a instruments, excepte les que eren per a teclat, se'ls aplicava el terme *sonata*. Les obres per a teclat s'anomenaven *tocata*, i la majoria d'obres pensades per ser cantades, *cantata*.

Al llarg del segle XVIII, el terme *sonata* pren un significat diferent. D'una banda, s'anomenen d'aquesta manera les obres de dos a quatre moviments que són interpretades per un o dos instruments. De l'altra, neix la forma musical més prolífera de totes les èpoques: la **forma sonata**. Des que va aparèixer, aquesta forma s'aplica a gairebé totes les grans obres: les simfonies, els concerts, les obertures i, per descomptat, les sonates.

La forma sonata té una exposició repetida, un desenvolupament i una reexposició o recapitulació que també es repeteix. L'exposició la formen dos temes: **A** en el to de la tònica (I grau) i **B** en el to de la dominant (V grau).

Aquests dos temes generalment van units per un **pont**. El desenvolupament és d'estructura i contingut més lliure; de fet, a cada obra són diferents. En la reexposició o recapitulació es repeteix l'esquema de l'exposició, tot i que aquí el tema **B** és en el to de la tònica.

Exposició	Desenvolupament	Reexposició/Recapitulació
A pont B : 	: Estructura lliure	A pont B :
I V		I I

La **forma sonata** neix al segle XVIII i s'aplica a la simfonia, el concert, l'obertura, etc. La seva característica principal és que és bitemàtica.

La seva estructura inclou els temes **A** i **B** units per un pont. En l'exposició, el tema **A** té tonalitat de tònica i el **B**, de dominant. En la recapitulació, **A** i **B** són en el to de la tònica.

àudio

Escolta l'exposició del primer moviment de la sonata *Petita serenata nocturna*, de W. A. Mozart.

II activitats

5. Observa la partitura de la fuga de la pàgina anterior. En quins fragments J. S. Bach fa servir una línia monòdica?
6. Amb tres companys o companyes de la classe, busca fragments de poesies que continguin una mateixa paraula. Interpreteu una fuga a quatre veus com la que hem proposat al principi d'aquest apartat.
7. Escolta els fragments musicals següents. Quin creus que pertany a una sonata? I a una fuga? Raona-ho.

àudio

àudio